

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-313-2-40>

**ILLEGAL CONDUCTING OF EXPERIMENTS ON A PERSON:
CRIMINAL AND LEGAL CHARACTERISTICS OF PROBLEMATIC
ASPECTS OF ESTABLISHING RESPONSIBILITY
FOR COMMITTING A CRIME**

**НЕЗАКОННЕ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДІВ НАД ЛЮДИНОЮ:
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА
ПРОБЛЕМНИХ АСПЕКТІВ ВСТАНОВЛЕННЯ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ**

Malysheva M. V.

*Postgraduate Student of the 2nd year at
the Department of Criminal Law
Academic supervisor: Streltsov E. L.
Doctor of law Sciences, Doctor of
Theology, Professor,
Corresponding member of the National
Academy of Legal Sciences of Ukraine,
Head of the Laboratory «Innovations in
the field of criminal justice»
«Odesa Law Academy»
National University
Odessa, Ukraine*

Малишева М. В.

*аспірантка 2-го курсу кафедри
кримінального права
Науковий керівник: Стрельцов Є. Л.
доктор юридичних наук,
доктор теології, професор,
член-кореспондент Національної
академії правових наук України,
завідувач лабораторії «Інновації у
сфері кримінальної юстиції»
Національний університет
«Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Чинним Кримінальним Кодексом України (далі – КК України) передбачене визначення законодавцем незаконного проведення дослідів над людиною. Так, незаконним проведенням дослідів над людиною треба визнавати незаконне проведення медико-біологічних, психологічних або інших дослідів над людиною, якщо це створювало небезпеку для її життя чи здоров'я (ст. 142 КК України). Під час проведення дослідів за участю людини (дотримуючись чинного законодавства держави, міжнародних конвенцій, декларацій як загального, так і спеціального характеру), особа, яка проводить такі досліді, створює ризик загрози для їх життя та здоров'я.

При цьому, виникає багато питань правового характеру з приводу існування такого діяння як «законне проведення дослідів над людиною». Чинне законодавство України поняття «законного проведення дослідів

над людиною» не містить. Також законодавством України не роз'яснено поняття «медико-біологічних і психологічних дослідів», не визначений порядок їх проведення.

Варто звернути увагу на те, що питання законного проведення дослідів за участю людей цікавить науковців, лікарів всього світу. В період Другої світової війни масові експерименти над людьми отримали юридичну оцінку. Судді трибуналу на Нюрнберзькому «процесі лікарів» 1947 року доповнили вирок 10 пунктами, які зараз мають назву «Нюрнберзький кодекс». Люди неодноразово використовувалися протягом всієї історії для подальшого розроблення антибіотиків та вакцин, лікарських засобів, харчових добавок; дослідження поведінки, рефлексів людей при окремих умовах на певній місцевості; перевірки етапів зараження/одужання тяжких захворювань та інше. Більшість з таких дослідів не мали законних підстав для їх проведення, були не безпечні та завдавали шкоди. Тому, дослідження за участю людини повинні відповідати загально визнаним науковим нормам, ґрунтуватися на попередньо виконаних лабораторних дослідженнях, зокрема, на тваринах. Проте аналізувати такі дослідження треба, в першу чергу, використовуючи правову основу.

Окремим аспектом є мета, задля якої здійснюється реалізація дослідів за участю людей. Стаття 45 ЗУ «Основи законодавства України про охорону здоров'я» допускає застосування медико-біологічних експериментів на людях за умови: наукової обґрунтованості; переваги можливого успіху над ризиком спричинення тяжких наслідків для здоров'я або життя; гласності застосування експерименту; повної інформованості і вільної згоди повнолітньої дієздатної фізичної особи яка підлягає експерименту, щодо вимог його застосування; збереження в необхідних випадках лікарської таємниці.

Стаття 16 Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину від 04 квітня 1997 року роз'яснює більш суворі вимоги. За умови виконання всіх таких вимог наукове дослідження на людині може проводитися тільки при наступних умовах: відсутність альтернативи, ефективність якої була б аналогічною ефективності досліджень на людях; ризики, на які може наражатися така особа, мають бути сумірні потенційній користі від дослідження; проект дослідження має бути затверджений компетентним органом після проведення незалежної експертизи його наукової цінності, включаючи оцінку важливості мети дослідження, та багатодисциплінарного розгляду його прийнятності з етичної точки зору; особи, на яких проводяться дослідження, мають бути

поінформовані про їхні права та гарантії, встановлені законодавством для їхнього захисту; необхідна згода має бути надана чітко, конкретно, і вона має бути задокументована. При цьому, така згода може бути безперешкодно відкликана у будь-який час.

Таким чином, у разі недотримання вищезазначених вимог, особу, відповідно до Кримінального кодексу України, яка проводить дослідження, буде притягнуто до відповідальності за незаконне проведення медико-біологічних, психологічних або інших дослідів над людиною, якщо це створювало небезпеку для її життя чи здоров'я (ст. 142 КК України).

Незаконне проведення дослідів над людиною в Україні нерідко межує з проведенням клінічних випробувань лікарських засобів без письмової згоди пацієнта або його законного представника, або стосовно неповнолітнього чи недієздатного, якщо ці дії спричинили смерть пацієнта або інші тяжкі наслідки. Відповідальність за вчинення останніх дій передбачена ст. 141 КК України. Незаконне проведення дослідів над людиною (ст. 142 КК України) має місце у разі створення небезпеки для життя чи здоров'я людини, втім порушення прав пацієнта (ст. 141 КК України) має результатом смерть пацієнта або інші тяжкі наслідки. Тобто, ст. 141 КК України та ст. 142 КК України, в першу чергу, відрізняються суспільно небезпечними наслідками цих злочинів.

Аналізуючи практику незаконного проведення дослідів над людиною, наштовхуєшся на існування випадків вчинення таких кримінально-протиправних посягань, особами, які, з позицій українського кримінального права, не можуть вважатися суб'єктами таких кримінальних правопорушень. З позицій вітчизняного кримінального права суб'єктом може виступати лікар або службова особа закладу охорони здоров'я чи наукового закладу, особа, яка здійснює медичну практику в галузі народної чи нетрадиційної медицини із застосуванням, наприклад, гіпнозу чи інших подібних методів тощо. При цьому, такі розбіжності у визначенні суб'єкту таких кримінальних протиправних діянь заслуговують спеціального дослідження. Згідно із Гельсінською декларацією Всесвітньої медичної асоціації «Етичні принципи медичних досліджень за участю людини у якості об'єкта дослідження» від 01 червня 1964 року медичні дослідження за участю людини у якості об'єкта дослідження мають проводитися тільки особами з відповідною науковою підготовкою та кваліфікацією. Дослідження на пацієнтах чи здорових добровольцях потребують контролю з боку компетентного лікаря чи іншого медичного працівника, що мають відповідну кваліфікацію. Відповідальність за

захист об'єктів дослідження мусить нести лікар чи інший медичний працівник, і ніколи – об'єкт дослідження, навіть за умови, що він дав згоду. В іншому разі мова йде про самостійні кримінально-протиправні посягання без застосування ст. 142 КК України.

Вважаю, що є доцільною необхідність максимальної сприятливості легалізації проведення дослідів за участю людей як залучених до досліджування осіб, щоб зменшити кількість випадків примушування людей як об'єктів дослідів с наступними суспільно-небезпечними наслідками. Варто зазначити, що швидкість розвитку медичної та біологічної наук повинна мати на меті найголовніше: людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. (ст. 3 Конституції України).

Вищенаведене спонукає до висновку, що встановлення кримінальної відповідальності за незаконне проведення дослідів над людиною пов'язане із захистом громадян України та інтересів української держави. Кожен випадок медико-біологічного, психологічного, іншого дослідів над людиною, який суперечить вимогам чинних нормативно-правових актів України, ратифікованим міжнародним угодам, має бути визнаний кримінальним правопорушенням.

Література:

1. Гельсінська декларація Всесвітньої медичної асоціації «Етичні принципи медичних досліджень за участю людини у якості об'єкта дослідження» (01.06.1964, ідентифікатор: 990_005)
2. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 4, ст. 19)
3. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину (04.04.1997, ідентифікатор: 994_334)
4. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141).
5. Кримінальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131).
6. Наказ «Про затвердження Порядку проведення клінічних випробувань лікарських засобів та експертизи матеріалів клінічних випробувань і Типового положення про комісії з питань етики» 23.09.2009 № 690 (Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 29 жовтня 2009 р. за № 1010/17026)
7. Нюрнберзький кодекс (1947).